

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola

Színelképzelések

Tézisek
Kis Sándor Lajos

2010. április

Témavezető: **Dr. habil, DLA Szabados Árpád egyetemi tanár**

Színképzelések:

Kutatási témának festészeti tevékenységem legfontosabb alkotóelemét a színt választom.

A jelenséget korunk nem kezeli megfelelő módon, vele kapcsolatban még a gyakorló művészek körében is sok a félreértés. Alapos, és átfogó vizsgálatához **új nézőpontra** van szükség. Ezt feladatom meghatározni, majd kijelölni a továbblépéshez szükséges irányt.

Mi a Szín?

A szín gondolat. A kijelentés közhely, valóságtartalmával kapcsolatban több tisztázásra váró terület jelölhető meg:

A jelenség természetével kapcsolatos fizikai bizonytalanság; ¹

A szín jellemzésére elégtelen a laboratóriumi körülmények között és eszközökkel mérhető hullámhossz, rezgésszám;

Keletkezésével, érzékelésével kapcsolatban meghatározó annak egyedi, egyszeri, szubjektív természete;

Az utóbbi évek biológiai-biokémiai kutatásainak köszönhetően vitatott, hogyan keletkezik a gondolatot generáló színinger;

Ezen kívül: A témával kapcsolatban két sajátos, láthatatlan érték (*fekete – fehér*) definiálása is szükséges.²

Valamint az is kérdéses, hogy a fentiek tárgyalását célszerű-e művészi és tudományos szempontok alapján különválasztani?

Tudomány, szín, színtudomány

Gyakorlati cél érdekében megalkotott színrendszer, vagy az összeadó és a kivonó színkeverés törvényszerűségei, bölcsesetekkel, művészi célokkal nem hozhatóak összefüggésbe, azzal egyik sem igazolható.³

¹ Nemcsics Antal a színdinamikával foglalkozó könyvében,^[1] egyrészt harmonikus rezgésnek, másrészt mágneses zavarnak, harmadrészt energiakvantumok áramlásaként határozza meg.

² Ennek érdekében a nemzetközi színegyezmény (C I E 1931)^[2] útmutatásait figyelembe vevő technikai-tudományos meghatározást Goethe elképzeléseivel vetem össze.

Lásd: a művészethez legközelebb a filozófia mit mond erről:

- Kant a szépművészetekben elismeri a szín szerepét, mégis a közérthető forma mögött annak másodlagos szerepét hangsúlyozza;⁴
- Goethe személyes megfigyeléseinek, érzéseinek alapuló színtana szembe kerül Newton korábbi kísérleti eredményeivel, és komoly vitát vált ki;
- Wittgenstein átfogó eredményre tör. Az árnyalatok közötti közvetlen kapcsolatok helyett szélesebb logikai összefüggések érdeklik; A tudományban megszokott egyértelműséget a korábbi okfejtésekben figyelmen kívül hagyott diszciplínák, bevonásával szeretné biztosítani; Kétkelkedik az alapszínértékek létében; Jelzi a nyelvi formák bizonytalanságát; Miközben a festők által használt sémákon gúnyolódik, egy általános színrendszer megalkotását szükségesnek, de nehezen megvalósíthatónak gondol;
- Hacker zenei párhuzamokat említ, majd a téma természettudományos megközelítésének egyoldalúságát jelenti ki;⁵
- Barthes a színek megszűnéséről, eltűnéséről beszél, pontosabban annak az esztétikai végső határnak a kitapintására tesz kísérletet, ahol a művészet tartalmi lényegéhez tartozó kifejezési eszköz egyre gyengül, majd megszűnik és átadja a helyét a csendnek, a hiánynak; A pop art teoretikusa a 20. század második felében készült képek tarkaságát elfogadhatatlannak tartja.

Történeti kategória

A színekkel kapcsolatos írásokban a fogalmak elégtelenségével, pontatlanságával, szembesülünk. A szimbólumok és preferenciák értelmezése a mesterséges környezet alakításához felhasznált festékek, színezékek ismerete nélkül lehetetlen.

Az európai festészet a 20. század elején már visszamenőleg is cáfolja a változás irányainak előrejelezhetőségét.⁶

³ pl: Grassman, törvényei, vagy a magyar színszabványként elfogadott Coloroid.

⁴ Álláspontja korszerűtlenné vált, mivel a 18. század végére jellemző racionalizmus szellemében megbontja a művek egységét.

⁵ Az energia hullámzás.

⁶ Ezt Mondrian és Doesburg tevékenységének elméleti háttere támasztja alá.

A színnevek gyarapodása mellett a hétköznapi nyelv sivár, egyre kevésbé fejezzük ki magunkat árnyaltan. Ennek oka a téma iránt megnyilvánuló érdektelenség, ami végül általános elbizonytalanodáshoz vezet.

Elemzések napjainkban a vizuális kultúra területén elvétve, inkább az irodalom és a zene(!?) színhasználatával kapcsolatban jelennek meg.⁷

Lételeme az emberi érintkezésnek

Oskar Bätschmann: Bevezetés a művészettörténeti hermenautikába címmel megjelent művében^[5] a színek gondolatiságával, értékével kapcsolatos véleményét egy külön a témának szentelt fejezetben tárgyalja.

A szerző korábban kifejti a képek teljességükben szavakkal nem írhatók le, mégis megkísérli, ragaszkodik hozzá. Szerinte a művek egyre bonyolultabbá, sűrűbbé válnak. Ez által a színeknek leginkább az ábrázolás egyéb elemeivel való összefüggése és nem a coloritnak valamiféle közvetlen megragadása lehetséges.⁸

Hámori József és Freund Tamás a Magyar Tudományos Akadémián 2005. júniusában elhangzott előadása egyrészt a fenti hipotézis tarthatatlanságát bizonyítja, másrészt a téma tárgyalásához újabb természettudományos segítséget nyújt.^[6]

Hámori az emberi gondolkodás kutatása közben a központi idegrendszert működési területei szerint jobb és bal féltékére osztja ugyan, de ezzel együtt a különböző központok egymásrataltságát hangsúlyozza;

A bal az úgynevezett logikus, verbális gondolkodás helye, de amely eredményes működése érdekében nem nélkülözheti a jobbhöz kötött érzelmi, művészi intelligencia fejlettségét;

Freund Tamás az agykéreg sejtjeivel, működésével kapcsolatban megállapítja hogy a memóriaképek és következtetések az egymáshoz hálószerűen kapcsolódó idegsejtek egyidejű kisüléseinek, egy speciálisan szabályozott agyi hullámtevékenységnek köszönhetőek. Felügyeletet, szinkronizációt művészi élmények segítségével fejleszthető egyedi belső világ biztosít, amely eredeti impulzusai révén egyben a kreativitás záloga.

⁷ Néhány szakmai közösség - például a festők, illetve a lótenyésztők - pontosan értik egymást!

⁸ A fenti állítást többek között az érzékelés-észlelés természete cáfolja.

Az egyéni érzékelés tárgya

Nem tagadva a szín elméleti, fizikai, történeti, szemiotikai stb. vizsgálatainak eredményeit és abban rejlő további lehetőségeket, az alábbi alkotói elemzésekkel arra igyekszem fölhívni a figyelmet, hogy a színproblematikának, ezeket a sajátos és lényegi vonásait más módon nem lehet megközelíteni.

A kiválasztott történelmi és kortárs festmények színelemzése az alkotók számára rendelkezésre álló végtelen lehetőség igazolására szolgál:

- Fra Angelico mesterművének bemutatása kapcsán a saját egyéniségére formált szinte utolsóként használt Cennini módszert vizsgálom, majd az általános normák és festői szabályok jelentőségét és korlátait határozom meg.
 - Giovanni Bellini kihasználja a többrétegű transzparens felületek előnyeit, ami a fejlesztéses technikával készülő olajfestmények időtállóságát biztosítja.
 - Geertgen tot Sint Jans munkáival kapcsolatban kiemelem a színezetek közötti természetes disszonancia művészi alkalmazását.
 - Pontormo freskóján a tér illúzióját nem az akkoriban szinte mindenki által használt túlbonyolított perspektivikus szerkesztés, hanem a technikára jellemző színekkel kialakított rend teremti meg. Olajképének jellegzetessége az árnyalatok ritmikus mozgása .
 - Cezanne képe a skálaszerű árnyalatok optikai rezgésével hat.
 - Koszta József festői magatartása jelentősen eltér a francia kortárstól. A felvázolt párhuzam tanulsága: a művek színértékeit az alkotás körülményei nem befolyásolják.
 - Gustave Klimt befejezetlen képének elemzése magyarázatot ad arra, hogy a kezdetben képei formai tökéletességére törekvő művész miért és miként fordul a színek felé.
 - Emil Nolde gyakorlata jó lehetőség a napjainkban is elterjedt a la prima festés és színkeverés ismertetésére.
 - Josef Albers kivételes vonzódását a színekhez korai üveg munkájának, majd a „Tisztelet a négyzetnek” sorozat egy darabjának analízise igazolja.
 - Mark Rothko életművének gazdagabbá válásával párhuzamosan az általa készített képek egyre inkább fakóbbá, a megformálatlan felületek elkínzottabbakká válnak.
- A hagyományos értelemben „rútnak” tekinthető megjelenés alkalmas arra, hogy a 20. század második felének életérzését hitelesen közvetítse.

- Keserű Ilona, „Kint-bent, Pillantás az időbe 2”: A festmények egyéni színviszonyait nem önmagukban, és nem egymással összehasonlítva, hanem egy korábbi installáció megidézésével együtt értékelem.⁹

- Végül Enzo Cucchi egy 1984/85-ben készült alkotásának leírásával bizonyítom, hogy a hagyományos technikával készült olajkép számos erénye mellett a szembetűnő színhiány hogyan válik érdekessé.¹⁰

Összegzés

A színt állandóan változó, szinte élő jelenségnek tekintem. Hagományos művészi út vezet a színélmények érdemi, tudatos átéléséhez, létrehozásához és közvetítéséhez. Ezt néhány tudományos eredmény egyengeti.¹¹ **A színekkel kapcsolatos ismereteink bővülését sokkal inkább a gondolkodás, az érzékelés jobb megismerése, mint a fizika fejlődése szolgálja.**

[1] Nemcsics Antal, Színdinamika, Színes környezet tervezése, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004. 29. o.

[2] Commission Internationale de l’Eclairage

[3] Balogh Róbert, Kép az emberben, Beszélgetés Keserű Ilona festőművésszel, 2000 folyóirat, 2000. 12. évfolyam 9 szám. 3-8. o.

[4] <http://www.passheword.org/DIALOGS-FROM-PAST/waychrst.htm>.

[5] Oskar Bätschmann, Bevezetés a művészettörténeti hermeneutikába, Képek elemzése, Corvina, Budapest, 1998.

[6] Művészet, Tudomány, Társadalom konferencia a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Képző és Iparművészek Szövetsége, a Magyar Írószövetség rendezésében, MKISZ, Budapest, 2007.

⁹A művészről színekkel kapcsolatos elképzeléseit a dolgozatban kommentár nélkül ismertetem.[3]

¹⁰Még egy - a „harmónia” szempontjából nélkülözhetetlen - a színteoretikusok szerint semlegesnek tartott - zöld folt sem látható. A kifejezés ereje ennek ellenére nem csorbul.

¹¹ A művészi megnyilvánulások és a színekkel foglalkozó tudományterületek egyelőre nem, vagy csak igen lassan közelítenek egymáshoz.